תלמוד בבלי · אחרונים · מראית העין · סדר נשים

מראית העין על סוטה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מראית העין על סוטה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מראית-העין-על-סוטה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה 38-202611161422v של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ג. 4
דף ג: 4
דף ה: 5
דף ז: 6
דף ח. 7
דף ט. 7
דף י. 7
דף יא: 8
דף יב. 9
דף יב: 9
דף יג. 9
דף כ: 10
דף כא. 10
דף כא: 13
דף כו. 14
דף כז: 16
דף ל: 18
דף לא. 19
דף לב: 20
דף לה: 21
דף לו: 21
דף מט. 22
דף מט: 22

דף ב.

אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר כי לא ינוח שבט וכו'. אפשר לרמוז כי שב"ט גימטריא האשה. וכתבו המפרשים דאם אשה מכרת בעצמה שנגרע ערכה מערך בעלה אז זווגם עולה יפה וסימן לדבר כי אשה גימטריא ש"ו ואיש גימטריא שי"א ומספר איש יותר גדול ממספר אשה וזה רמז מצא אשה כלומר אם מצא בת זוג שמחזקת עצמה אשה שהיא פחותה מאיש אז מצא טוב. אך אם האשה בדעתה שהיא שקולה כאיש ואין יתרון לבעל עליה וסוברת כי היא האש"ה דשוים הם דמספר האש"ה כמספר אי"ש אז נאמר ומוצא מר ממות את האש"ה עד כאן דברי המפרשים נ"ן ולפ"ז א"ש כי לא ינוח שב"ט הרש"ע גימטריא האש"ה רשע"ה על גורל הצדיקים. ובא וראה כי אשה ה' גימטריא איש כי אשה היא בחינת ה' וזה רמז כי אשה ואחיזתה בה' הכל גימטריא איש כי היא נשפעת ממנו והוא העיקר ואפשר לרמוז מצא אשה אם היא אשה כשירה מצא מבטלת אחיזת ס"מ גימטריא מצא. ואדרבא מצא טוב רמז מ' מלכות טוב יסוד ואז צ"א גימטריא הויה אדני יחוד קבה"ו:

דף ג.

אמר ר"ל אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות שנאמר איש איש כי תשטה אשתו וכו'. ויש לרמוז כי תשטה גימטריא שטות עם הכולל ועוד אפשר דבמקום דאיש ואשה שדי ביניהם דהוא רומז ליסוד זאת נתחברה עם ת' שהיא גונדא דחימה ת' איש דעשו ואות ת' ובמקום שדי נעשה לה שטה גימטריא שדי ועם ת' הוא תשטה ודוק:
לה יטמא ולא לאברים. פירש"י מן החי הקשה הרב אברהם ן' מוסה ז"ל דבנזיר אמרו דאף כשמתה אינו מטמא לאברים אלא שדרה וגלגלת:

דף ג:

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל העושה מצוה אחת בעה"ז מקדמתו וכו' שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך. אפשר במשז"ל עשה מצוה א' קנה לו סניגור א' וכתב רבינו האר"י ז"ל דעל ידי המצוה נברא מלאך א' וז"ש מקדמתו והולכת וכו' כי נברא מלאך ה' ונקרא על שם המצוה כמשז"ל על פסוק למה זה תשאל לשמי והוא פלא. וזוכה ומקבל פני שכינה וז"ש כבוד ה' יאספך כמ"ש בזהר הקדוש פרשת בראשית דף כ"ה כבוד ה' דא שכינתא תתאה ע"ש:

דף ה:

אריב"ל בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה שבזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב וכו'. צריך להבין נועם שיח ריב"ל מה צורך להקדמה זו שעשה בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה דכל זה שפת יתר והול"ל אריב"ל בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה וכו' אבל מי שדעתו שפלה וכו' והשתא דריב"ל הקדים הקדמה זו נראה דמלבד מאי דקאמר בפירוש עוד בא לרמוז דיש עוד מעלות לנמוכי הרוח ולהכי קאמר בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח כלומר חקור בהם והסתכל יפה ואנחנו לא נדע איזהו מקומן של שבחי"ם אחרים:

ואפשר דרבי יהושע בן לוי בחכמה יסד אר"ש ומילין לצד עילאה ימלל סו"ד שתו בהעלם נמרץ ובדבריו הקדושים רומז על הארש מילי דמסתמן נימוקן וטעמן מלא האומ"ר מן. הלא נודע שהעניו מרכבה לשכינה ומתכפרים עונותיו ומבטל גזרות רעות וכאלו הקריב כל הקרבנות ומהפך מדת הדין למדת רחמים כמ"ש רז"ל וכתב רבינו האר"י ז"ל דאין סט"א שולט בו. וכשם שהקרבנות סגולתם לקרב ולקשר העולמות וליחד הדודים קב"ה ושכינתיה כן העניו דהוי כמקריב כל הקרבנות ואין קץ לקרבנותיו דכל עת אשר דעתו שפלה עליו הוי כמקריב קרבנות ומקשר העולמות ומיחד הדודים ומה גם דהעניו שם י"ה שומרו ועזרו ומגינו כמ"ש רבינו האר"י ז"ל ושם י"ה רומז לאוא"י דמהם באים המוחין דגדלות. ונמצא דע"י העניו רבו כמו רבו אורות עליונים ויחוד המדות עשר ידות. וידוע דסוד ראיה הוא באצילות ולכן אומר בזהר בקדוש תא חזי:

וזה רמז ריב"ל במאמרו המופלא. בא וראה ר"ל עיניך תחזינה משרים באצילות אורות ויחודים הנמשכים ע"י העניים וז"ש וראה בסוד ראיה שהוא באצילות. כמה גימטריא אדני שהעניו מרכבה לשכינה שם אדני ליחדה עם דודה. גדולים רמז למוחין דגדלות שיומשכו לקבה"ו ע"י שם י"ה שהעניו אחוז בו. נמוכי גימטריא קכ"ו ריבוע אדני שהעניו מרכבה לשכינה. הרוח שע"י מתיחדים ה' רומז למ' עם רוח שהוא רומז לז"א. לפני הקב"ה על דרך מה שפירש רבינו האר"י ז"ל לפני מי אתם מתפללים. שבזמן שבה"מ קיים שצריך זמן וכהן ומזבח וכלי שרת ואז מקריב עולה אחר שהקריב שכר עולה או מנחה בידו אבל מי שדעתו שפ"לה גימטריא קדושה. עליו גימטריא עמו רמז ה' עמו. קודם כתיב זבחי אלהים ואח"כ רוח נשברה דמעלתו יתירה ועוד דמהפך מדת הדין למדת רחמים וזהו זבחי אלהים. וכיון שאין סט"א שולט בו עבודתו ברה ונקיה וכן זבח"י גימטריא ז"ך ומיחד קבה"ו שהם הויה אלהים כמספר זבחי אלהים עם הכולל. ועוד דאלו הקרבנות הם החשובים לפניו יתברך דכתיב זבחי אלהים רוח נשברה. דחשוב

כאלו הקריב כל הקרבנות ואפילו חטאת ואשם וכן רוח נשברה גימטריא וחטאת ואשם בדקדוק. ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת הגם דכשהוא מתפלל אינו מחשיב עצמו ותפלתו כי הוא שפל בעיניו ואינו מקוה שתפלתו תעשה רושם. עם כל זה אין תפלתו אפילו כשהוא יחיד ומתפלל על אחרים נמאסת כי עת רצון היא שהוא מהפך מדת הדין למדת רחמים:

ולא יקשה עליך שבדברי האמוראים כתבתי גימטריא משמות הקדש וכיוצא דע דרבינו האר"י ז"ל רומז שמות הקדש בר"ת של דברי האמוראים כמ"ש על מ"ש יהב ליה ידיה ואוקמיה וכן חביט. חביט ולא בריך וכיוצא ואמר ברעיא מהימנא ח"ג דף רמ"ה ע"ב ורבנן דמתניתין ואמוראין כל תלמודא דילהון על רזין דאורייתא סדרו ליה:

ורבי יהושע בן לוי זכותו יגן עלינו נאה דורש ונאה מקיים דאליהו הנביא זכור לטוב אמר עליו דהוא ענותן סגי כמ"ש בילקוט ישעיה סימן נ"ד ואשכחן בגמרין בכתובות דף ע"ז דאפילו אחר פטירתו בג"ע עשה ענוה שאמר שנראה הקשת בימיו הגם שלא נראה דלא לאחזוקי טיבותא לנפשיה ע"ש:

ושמעתי ממורינו הרב המובהק החסיד העניו כמהר"ר משה מזרחי ז"ל שהיה אומר דרך צחות ודרך דרש במאמרינו דקי"ל דאין להקריב שום קרבן קודם תמיד של שחר. ותפלות כנגד תמידין תקנום. והעניו כאשר יקום בבקר גם כשלובש הוא חושב שאינו כלום ודעתו שפלה עליו ואם כן תכף הוא מקריב קרבנות והוה קצת ס"ד שתפלתו לא תעלה לרצון שתפלת שחרית היא במקום תמיד של שחר וצריך שלא יקריבו שום קרבן קודם תמיד של שחר. וזה השפל בדעתו כבר הקריב כל הקרבנות. לז"א ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר לב נשבר וכו' כלומר אע"ג דזבחי אלהים רוח נשברה ותכף בהעירו משנתו שפל בעיניו והוי כאלו הקריב קרבנות קודם תפלת השחר שהיא במקום התמיד עם כל זה לב נשבר וכו' שאין תפלתו נמאסת עכ"ד ז"ל:

דף ז:

בשלמא יהודה אשכחן דהודה דכתיב ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני אלא ראובן מנ"ל דהודה דאר"ש בר נחמני א"ר יונתן וכו' מי גרם לראובן שיודה וכו'. אמרו רז"ל דיהודה אמר צדקה ויצאה ב"ק ואמרה ממני ואני בעניי רמזתי כי תיבת ממני ר"ת מתמר מלכים נביאים יוצאים. ורמז הבת קול שתבא בגלגול רות ויצאו ממנה מלכי בית דוד והמשיח. ואפשר לומר בסגנון אחר ר"ת ממני מלכים משיח נביאים יוצאים:

ומאי דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מי גרם לראובן שיודה וכו'. הנה בשבת דף נ"ה אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן גופיה כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה ומ"ש שהודה ראובן היינו שבלבל יצועי אביו לבד. ובקונטריס זה שם רמזתי דרבוותא בתראי הליצו בעד ראובן והחזיק להם טובה:

דף ח.

האמר רבא אין יצה"ר שולט אלא במה שעיניו רואות. אפשר כי עין גימטריא ס"מ עם הכולל ואם פגם בעין נתנה רשות ליצה"ר. וניחא טפי כפי מ"ש הגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל דהנותן עין הרע צריך שיסגור עין אחד ולפי מ"ש א"ש כי עין גימטריא ס"מ להמשיך ממנו כל קבל דנא כתיב הנה עין ה' אל יריאיו עין ה' גימטריא יוסף דכששומר עיניו נעשה כיוסף ונשמר ע"י עינא עילאה כמ"ש בזהר הקדוש:

דף ט.

א"ר חנינא בר פפא מאי דכתיב אני ה' לא שניתי וכו'. בגופיה דקרא פירשתי אני עני במ"ש הרב שפתי כהן על התורה. דבמצרים גברו רחמיו יתברך והוסיף אחד על מספר אלהים שהוא פז וגימטריא אני ה' ובזה היתה הגאולה זהו תורף דבריו ובהא אתי שפיר שתמי' בדברי ה' לנביאים אומר אני ה' לומר עדיין רחמיו יתברך להתנהג ברחמים כמו שהיה ביצ"מ וברוגז רחם יזכור וזה רמז אני ה' לא שניתי מה שרחמתי עליכם ביצ"מ בשם אני ה' תמיד אני מחזיק בזה וז"ש לא שניתי וגברו הרחמים ולכן אתם בני יעקב לא כליתם:

דף י.

ויקרא שמשון אל ה' וכו' זכור לי עשרים ושתים שנה וכו'. הרב מהרש"א ז"ל בחידושי אגדות פירש עשרים ושתים דכתיב שני פעמים והוא שפט עשרים שנה ע"ש באורך. ותימה על גדול שכמותו שמפרש פירוש זר כזה ואשתמיטיתיה תשובת הרשב"א סימן פ"ח שכת' דהנסחא היא זכור לי עשרים שנה ע"ש וכן הביא הנסחא רש"י ז"ל בפירושו למקרא בשופטים:

ובפסוק ויקרא שמשון אל ה' אפשר לרמוז דס"ת שמשון אל ה' בגימטריא מילה והוא רמז למ"ש רז"ל בב"ר ונפלתי ביד הערלים אמר שמשון רבש"ע אפילו אין ביני לבינם אלא המילה כדאי שתציל אותי ופירש הרב עיר וקדיש כמהר"ר חיים הכהן ז"ל בעל טור

ברקת בספר עטרת זהב כ"י דהגם כי טמא ראש נזרו ולקח אשה מפלשתים ושכב עם נשג"ז ונמצא כי טמא אות ברית קדש ובעל בת אל נכר מ"מ אמר שמשון הבט משמים וראה כי ס"ס חותם שלך עמי הוא כי אות הברית חותם הוא ולא בעבור החטא סר החותם שלך ולכן הגם כי אין ביני לבינם אלא אות ברית אף שהוא פגום אין ראוי לך למסרני ביד הערלים עכ"ד ולרמז זה א"ש דס"ת מילה דזה היה טענת שמשון לינצל בעבור המילה כדבר האמור:

אמר רבי יוחנן כל המזנה אשתו מזנה עליו וכו'. שמעתי שגדול אחד הקשה דאם כן לא משכחת לה סוטה דקי"ל ונקה האיש מעון מים בודקין את אשתו ואם בא ביאה אסורה אין המים בודקים את אשתו. ואי אמרינן איהו בי קרי ואיתתי בבוציני לא משכחת סוטה. ותירץ דמשכחת לה שעשה תשובה והיינו דכתיב ונקה האיש מעון דהי"ל עון ושב בתשובה עכ"ד הגדול ז"ל ואני בעניי אומר דהא דפשיטא ליה טובא להרב הנזכר דתשובה מהני אין הדבר כל כך פשוט וכבר הוו בה רבנן קדישי הרב הגדול המג"ן ז"ל והרב הגדול בעל משנה למלך ז"ל ואני בעניי כתבתי בזה בריש קונטריס חיים שאל חלק ב' בהגהות על ה' סוטה ע"ש באורך:

ואולם אעיקרא דדינא פרכא דאמר רב הנח"ה שובר"ת דנהי דאמור רבנן כל המזנה אשתו מזנה ושפיר איכא דנשי מזנו וגברייהו שלמים הם יריאי ה' וזה פשוט וכשאשתו מזנה והוא ירא ה' מייתי לה ומשקה מי סוטה ואין כאן חקירה ולא קושיא כלל:

דף יא:

בשכר נשים צדקניות וכו'. יש להעיר דגדלו מעשיהן והיו עושות לפנים משורת הדין. ותואר צדקניות נראה שהיו עושות היושר. ואפשר במ"ש רבינו מהר"ם קורדובירו בספר גרושין דגאולת מצרים היתה על ידי השכינה ולכן היה אחריה שעבוד זהו תורף דבריו בקצור וידוע מ"ש רעיא מהימנא דכל נשי ישראל אחוזות בשכינה ואפשר דע"י כשרון מעשיהן של הנשים בא שפע לשכינה ונגאלו ישראל וידוע דצדק היא השכינה ומשו"ה קרי להו נשים צדקניות כלומר אחוזות בשכינה ובשכר מעשיהן הטובים בא שפע לשכינה ונגאלו ישראל מצד השכינה כמ"ש הרמ"ק ז"ל וא"ש מ"ש בשכר נשים צדקניות אחוזות בשכינה נגאלו אבותינו ממצרים מצד השכינה:

דף יב.

ויקח ויחזור מיבעי ליה. שמעתי שהקשה אחד מגדולי הדור ז"ל דהכתיב ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה ואמרו רז"ל שהיתה הגר וכבר הולידה לישמעאל והיתה עמו והול"ל ויחזור עכ"ד ולק"מ דבתחילה היתה פלגש ועתה לקחה בכסף ובשטר והיתה לו לאשה ואמטו להכי כתיב ויקח לשון קנין כדכתיב כי יקח איש אשה:

דף יב:

אמר רבי אלעזר מלמד שהלכה בזריזות כעלמה רשב"ן אומר העלמה שהעלימה את דבריה. יש להרגיש בשלמא למ"ד שהעלימה את דבריה היינו דכתיב ותקרא את אם הילד אלא למ"ד שהלכה בזריזות כעלמה הי"ל ותקרא את אמה. ואפשר דמפרש כפירוש הרלב"ג זלה"ה שפירש את אם הילד שחלב אמו יפה לולד והשמיענו הכתוב דנתכוונה גם כן לטובה פרטית של הילד דחלב אמו יפה לו. א"נ אפשר דמדכתיב את אם הילד ידענו דהעלימה את דבריה מדלא כתיב ותקרב את אמה ולא אצטריך לכתוב העלמה אלא שהלכה בזריזות. ומ"ד שהעלימה סבר דאצטריך משום דאם הילד ללמד דחלב אמו יפה כמ"ש הרלב"ג ז"ל ולהכי כתיב העלמה לומר שהעלימה את דבריה:

דף יג.

שקל קולפא מחייה ארישיה וכו'. התוספות בגיטין דף נ"ה כתבו דבספרי אמרו ידיו רב לו בשעה שהרג עשו ושמא לא מת בהכאת דן ובא יהודה והשלים להורגו. ואני בעניי כתבתי בראש דוד פרשת וישב דטפי עדיף לומר דהירושלמי שהביאו התוספות שם והספרי ס"ל כשוחר טוב ע"ש ובשם הגדולים ח"ב דף פ"ח עש"ב. ועתה נדפס פירוש ספרי להרב המופלא מר מחותננו כמהר"ד פארדו ז"ל וראיתי פרשת וזאת הברכה שכתב בפשיטות דהספרי כשוחר טוב ע"ש. וקשה על הרב שלא הביא דברי התוספות בגיטין שרצו להסכים הספרי כתלמודין והגם דיש לדקדק על התוספות כמ"ש אני הדל מ"מ הו"ל להביא דברי התוספות. ואני הדל מצאתי מאמרי רז"ל באגדתא דבראשית וכתבתי לפי קוצר דעתי בהשמטות בסוף הנחל אחר ההפטרות דף ע"ט סוף ע"א ע"ש ודוק ואין להאריך כאן:

מה טיבן של שני ארונות וכו'. בתוספות שאנץ כ"י למכילתין כתבו וז"ל במדרש יש ששמו עצמות יוסף בתוך עור של כבש ונכנס בו באותו עור רוח חיים והיינו דכתיב נוהג כצאן יוסף עכ"ל:

דף כ:

רבי ישמעאל אומר י"ב חדש ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר להן מלכא וכו' הן תהוי ארכא לשלותך וכתיב כלא מטא על נ"נ מלכא וכתיב לקצת ירחין תרי עשר בסמוך פירש דאין ראיה דדילמא שאני גוים דלא מפקיד דינא עלייהו. ולפום ריהטא יש להעיר דבלאו הכי אין ראיה חדא דהתם כל זמן שעשה צדקה לא אירע לו שום דבר וכשפירש תכף בא לו הגזרה והשתא אין ראיה דזכות תולה דדילמא אינה תולה כלל ושאני נ"נ דדוקא בעת שהיה עושה אהניא ליה. ותו אי אמרת דגם זכות סוטה היא שמתמדת לעשות דילמא תולה כמה שנים ומה שלא תלה לנ"נ הוא שביטל צדקתו. ואפשר לומר דמקרא הוא דורש דכתיב כלא מטא על נ"נ לקצת ירחין י"ב ולא הול"ל הכא כלא מטא. ותו סמיכות לקצת ירחין למ"ש כלא מטא זה מורה דהכתוב מודיענו דתולה י"ב חדש. ובהכי ניחא דרבי ישמעאל אמר וכתיב כלא מטא וכתיב לקצת ירחין והני תרי וכתיב דקאמר למה לי הא הכל הוא נמשך הן תיהוי ארכא לשלותך כלא מטא על נ"נ מלכא לקצת ירחין וא"כ כיון שהכל כתיב זה אחר זה לא הול"ל וכתיב וכתיב אמנם רבי ישמעאל הורה לנו דרשתו מהיכן דייק לה דהיינו מדכתיב כלא מטא וגם מדכתיב בסמוך לקצת ירחין כמו שאמרנו ולז"א וכתיב וכתיב ודוק הטב:

דף כא.

זכות דמאי אלימא זכות דתורה לא מפקדא ואלא דמצוה מי מגינה וכו'. יש להעיר דהא אוקימנא דמתניתין רבי ישמעאל ורבי ישמעאל הביא ראיה מנ"נ שעשה מצוה ואינו מצווה ומאי פריך וכי תימא דגם על זה כיון להקשות המקשן א"כ איך אסיק לעולם זכות תורה והלא גם על נ"נ פריך והתם ליכא תורה. ואפשר לומר דהמקשן היה מפרש מ"ש ר"י אע"פ שאין ראיה וכו' דכונתו משום דהיה מצוה ואינו מצווה ולא הגינה עליו אלא שדניאל נתכוון לטובת ישראל א"כ סבר כמש"ל דגוים לא מפקיד דינא עלייהו ובצירוף זה אהני מצוה הגם שאינו מצווה אך לישראל לא מהני, ובהא דאמרי דגויים לא מפקיד דינא עלייהו אפשר לפרש פסוק הקיצה לפקו"ד כל הגוים:

מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה וכו'. מסיק בסוגיין דנשי נמי דמנטרן לגברייהו ומקריין בנייהו פלגן בהדייהו ויש להם זכות תורה ואם כן מצינו מצוה שהיא מאירה לעולם וזו מצוה להחזיר ללומדי תורה. ובזה פירש הרב מהרימ"ט ז"ל ויקחו אליך שמן זית להחזיק לומדי תורה ובזה להעלות נר תמיד הגם שזה מצוה והוא נר. אינו לפי שעה כמצות דעלמא אך היא תמיד עכ"ד. וזה אפשר לרמוז בפסוק עצמו כי נר מצוה דהמצוה

הוא כמו נר לפי שעה אך ותורה כלומר אם המצוה בתורה להחזיק ביד לומדי תורה מצוה זו היא אור שמאיר לעולם הגם שהוא מצוה:

ועל דרך זה אפשר לרמוז בפסוק נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך כי הנה במשל ר' מנחם ברבי יוסי דימה המצוה לנר שמציל מהקוצים וברקנים והפחתים וזהו שמציל לבל יכשל ברגליו וז"ש נר לרגלי דברך שהיא המצוה שלא אכשל ברגלי להציל מהקוצים והפחתים. ולמאי דסבר רב יוסף דבעידנא דעסיק במצוה אגוני מגנא ואצולי מצלא עשה המצאה דוד הע"ה שיהיה עוסק במצוה תמיד וזה על ידי השבועה לשמור המצוה ל"ת ועשה שתמיד הוא עוסק לשמור מצות השבועה וז"ש אף שהמצוה נר לרגלי אני אעשה שתהיה אור לעולם לנתיבתי בתורה דהגיע לפרשת דרכים שזה רמז לנתיבתי דייקא שאדע הנתיב. וזה במה שנשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך נמצא שתמיד אני עסוק במצוה ומנר נעשה אור:

א"נ לפי פשוטו דהמשיל התורה לעלה עמוד השחר דניצול מחיות ולסטים אך אינו יודע באיזה דרך הגיע לפרשת דרכים דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא ניצול מכלם וזה רמז נר לרגלי לינצל מהקוצים וברקנים ופחתים. דברך שהיא המצוה. ואור שהיא התורה אף שאינה אלא בעמוד השחר להיות שהלכה כמותי היא לנתיבתי כהגיע לפרשת דרכים לנתיבתי דייקא שידעתי נתיבתי הדרך שאלך בה:

א"נ לפי מ"ש דהמצוה נמשלה לנר דעבירה מכבה לז"א נר לרגלי דברך ואני עושה שתהיה אור שלא תכבה יען נשבעתי ואקיימה וכו' וכיון שאיני עושה עבירה נר נעשה אור:

מתקיף לה רבא אלא מעתה דואג ואחיתופל וכו'. אני הדל בפתח עינים הבאתי דברי הרב המופלא עיר וקדיש מו"ר ניהו רבא כמהר"ר חיים בן עטר ז"ל שכתב דרב יוסף יתרץ לקושית רבא דדואג ואחיתופל עסקי שלא לשמה וכו' ע"ש. ואחר זמן רב בא לידי ילקוט קדמון כ"י מסודר על פרשיות המועדים מרז"ל ושם ראיתי שאומר בסתם כלשון הזה. שנו רבותנו תורה בין בעידנא וכו' בין וכו' אגוני מגנא ואצולי מצלא ודואג ואחיתופל לא עסקי לשמה עכ"ל וכיון הרב אור החיים ז"ל לדברי מדרש רז"ל וסברת רב יוסף שנויה בלשון שנו רבותינו במאמר רז"ל:

מאי פרשת דרכים זה ת"ח ויום המיתה. אפשר לדקדק הלשון במ"ש ריב"ז ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי וז"ש פרשת דרכים שביום המיתה ידע באיזה דרך ילך ולזה אמר ת"ח ויום המיתה ולא אמר ת"ח ומיתה אלא דאחר המיתה ביום ההוא יגיע לפרשת דרכים וכמשז"ל שיש כמה רבבות נתיבות ואחד נקרא ארח חיים והוא גם כן חשוך

בתחילתו וזהו פרשת דרכים וזה אפשר רמז כי נר מצוה ותורה אור שהוא בעמוד השחר אך עדיין אינו יודע באיזה דרך ילך וז"ש ודרך חיים הדרך ששמו חיים ר"ל ארח חיים זה צריך תוכחות מוסר שהעולם הבא נקנה על ידי יסורין:

ומ"ש ר"נ זה ת"ח ויראת חטא. יש להעיר דאם אין יראתו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת ומי שנקרא ת"ח באמת ודאי יש לו יראת חטא וי"ל על דרך שכתב הרב מהר"ש פרימו ז"ל בברייתא דרבי פנחס בן יאיר דירא חטא הוא יראה גדולה שתמיד הוא בצער שמא נכשל באיזה גדר או סייג וזו יראה גדולה עליונה. ומ"ש זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא זהו הגיע לפרשת דרכים דיש כמה צדדין והוה מכוין לאמת בדרך יבחר דרך האמת וזהו בעצם הגיע לפרשת דרכים שדעתו רחבה והוא רואה כמה דרכים לפניו והוא הגיע לדרך האמיתי:

אלמלא דרשוהו דואג ואחיתופל הכי לא רדפו בתר דוד דכתיב לאמר אלהים עזבו וכו' מאי דרוש ולא יראה בך וכו' ושב מאחריך וכו'. אפשר לפרש המשך הכתובים עלי בא"ר באופן זה. כמופת הייתי לרבים דלפי שעורי והנהגתי לא היה לי לחטוא אלא להורות תשובה לרבים וז"ש כמופת הייתי לרבים. ואתה מחסי עז היא התורה דאין עבירה מכבה תורה ואני ימלא פי תהלתך תורה שבע"פ הרומזת למ' והיא נקראת תהלה ואני לומד בלילה. כל היום תורה שבכתב הרומז לת"ת וז"ש כל היום תפארת"ך ועבירה אינה מכבה תורה. וסגולת התורה היא הנותנת כח בזקנותו כמ"ש סוף קדושין כדכתיב וקוי ה' יחליפו כח ולכן אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני דזו סגולת התורה. כי אמרו אויבי דואג ואחיתופל ושומרי נפשי שאינם כל כך אויבים. לאמר. שהוא ג"ע. אלהים עזבו כדכתיב ושב מאחריך וסוברים דעבירה מכבה תורה כמ"ש בסוגיין. וכתב הרב בית דוד למהרי"ד ז"ל דכששב בתשובה אף דעבירה מכבה מצוה חוזרים המצות וה"ה לפי דעת דואג ואחיתופל דס"ל דעבירה מכבה תורה על ידי התשובה חוזרת התורה וכן המצווה חוזרות וז"ש רדפוהו ותפשוהו טרם יעשה תשובה כי אין מציל וכי כתיב אין דרשינן עיין כמשז"ל שאם ישוב נמלט דיחזרו התורה והמצוה. ואתה אלהים אל תרחק שאין עבירה מכבה תורה ועוד על ידי התשובה אלהי לעזרתי חושה שאני תכף עשיתי תשובה וקבלתי יסורין ולכן זכני ליחד שד"י ה' גימטריא חושה דרומז ליסוד ומ'. יבושו יכלו שטני נפשי דואג ואחיתופל יבושו בראותם שה' שמרני. יכלו מטונייהו דעבירה מכבה תורה ויהיו נדונים כדעתם ויכלו. יעטו חרפה וכלימה מבקשי רעתי כנגד מה שאמר שומרי נפשי שנועצו יחדיו עם דואג ואחיתופל יעטו חרפה שיעצו להבל.

וכלימה מאשר יארע לדואג ואחיתופל מבקשי רעתי שנתחברו עם דואג ואחיתופל. א"נ יעטו חרפה יעטו שהעבירה מלפפת אותם כמו שאמרו רז"ל:

ואלמלא דרשוהו דואג ואחיתופל וכו'. בתוספות שאנץ כ"י כתוב וז"ל נראה דל"ג דואג שהרי על מעשה בת שבע קיימי הכא ודואג מת כבר ועברו ימים רבים כדאמרינן בחלק דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה שדואג היה בימי שאול ואחיתופל בימי דוד ובת שבע היתה בת אליעם והוא היה בן אחיתופל כדכתיב בפסוק וכן מוכח בריש בן סורר ולא מצינו שעשה דוד רק בדבר אוריה החתי וקרא דלא יהיה בך ערות דבר אייריי בערוה ממש והיינו במעשה בת שבע לפיכך ל"ג ואע"ג שכתוב בכל הספרים אלא אחיתופל לבד עכ"ל:

דף כא:

אני חכמה שכנתי ערמה אין ד"ת מתקיימים עד שנעשה ערום. אפשר במ"ש בספר ילקוט דוד מהמפרשים ז"ל דטעם גלות מצרים כי דברי תורה הרוחניים אינם חלים למי שיש לו יצה"ר ומחשבות רעות וזרות כי התורה טהורה רוחנית ולכן היה גלות מצרים להכניס החומר ולזככו שיוכלו לקבל התורה וזהו הטעם שהאומות אינם יכולים לקבל התורה. וז"ש אין דברי תורה מתקיימים עד שנעשה ערום מכל תענוגי היצה"ר וז"ש אני חכמה ממקום הקדש חכמ"ה ומסיבה זו אי אפשר לשכון בכל אדם אך שכנתי ערמה באדם שהפשיט עצמו מהיצה"ר ונעשה ערום מהחומר העכור שם אשכון:

אמר רבי יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו שנאמר והחכמה מאין תמצא. ואפשר שהטעם דהעניו כבר כתבנו לעיל במימרת ריב"ל כמה גדולים נמוכי הרוח דהעניו אין סט"א שולט בו ומתכפרין עונותיו וכאלו הקריב כל הקרבנות ומהפכת מדת הדין למדת רחמים כמו שכתבנו שם מיסוד רז"ל וגם כתבנו שם דהעניו שם י"ה שומרו. ושם י"ה הוא רומז לחכמה ובינה. וא"כ נמצא דהעניו גופו נקי ובר מסט"א וגם מנוקה מחטא ועון ולכן דברי תורה מתקיימין בו והא גופא דרופתקא דאוריתא ונשפע מחכמה ובינה. ובכתוב אפשר לרמוז והחכמה מאין שסוד החכמה נמשך מכתר שהוא אין ומשם יושפע לת"ת ומלכות שהם הוי"ה אדנ"י שגימטריא צ"א וזה רמז תמצא ר"ת ת"ת מ'. צא גימטריא הויה אדני וא"ש ההי"ב. ובזה אפשר לרמוז בפסוק משלי סימן ט"ז בדרך צדקה תמצ"א ודוק כי בצדקה מיחד קבה"ו וזהו בדרך צדק"ה תמצ"א וזה אפשר בקהלת סימן ט' כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה דכל מעשיו יהיו להמשיך מאי' אש"ר לקבה"ו תמצ"א ודוק:

דף כו.

תניא ונקתה ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקדת דברי רבי עקיבא א"ל רבי ישמעאל א"כ יסתרו וכו' וזו שלא נסתרה וכו'. אפשר דלרבי עקיבא ה"פ דקרא ונקתה מעון שנסתרה ונתיחדה עם איש שהזהיר עליו בעלה ועשתה עון וז"ש ונקתה מעון זה. ונזרע ה'. שהעקרה היא מצד שלא יש אות ה' בשמה או חסרה מבחינת ה' וכמו שפירשו הראשונים ז"ל בפסוק הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה דרחל לא היה ה' בשמה שמועילה לבנים ואמרה שיבא אל בלהה שיש לה ב' ההין בשמה ואז יועיל לה דב' ההין יש א' לבלהה וא' לרחל וזהו ואבנה גם אנכי ממנה וזה טעם דשרי נקראת שרה ובכח ה' נפקדה עד כאן דברי הראשונים ז"ל:

ואפשר דז"ש חנה אם ראה תראה בעוני אמתך דיש בשמי ה' ואני עניה וז"ש ונקתה ונזרע ה' ומזה יהא זרע כלומר דעל ידי שהיא טהורה. תשרה ה' ביניהם וז"ש ונזרע ה' וזה גורם זרע. ולרבי ישמעאל דאמר יולדת בריוח ז"ש ונקתה שתהא מנוקה מפתקה של חוה ותלד בריוח. ונזרעה רמז שיהיה זרעה ראוי שתלד לבנים וארוכים ורמוז בתיבת ונזרעה פירוש שיתחדש דבר בזרעה שיהיה ראוי והגון וטוב ממה שהיה. זרע שיהיו זכרים שהוא הזרע החשוב בעיני אלהים ואדם דהדבר מפורסם כי גדלה השמחה כאשר ילד יולד ואמרו רז"ל במדרש דכבודו של הקב"ה עולה מן הזכרים וזה רמז זרע החשוב והראוי:

ויש להעיר במאי דפריך רבי ישמעאל לרבי עקיבא א"כ כל העקרות יסתרו וזה הואיל ולא אסתרה הפסידה מאי קושיא אימא הכי נמי דלפי שלא נסתרה הפסידה. אך בזה יש לומר דכונתו שכיון שהסתירה הוא חטא לקתה מדת הדין דבעבור שלא חטאה ליסתר הפסידה. ואכתי יש להעיר מ"ש זו מכלל דאיכא אחריתי. ותו דלדידיה נמי א"כ עקרות סוטות הפסידו שכר זה שיש לסוטות שאינן עקרות. ותו דטפי הו"ל להקשות לרבי עקיבא דאם העקרות שכרן לילד שאינן עקרות הפסידו שלא יש להם שום שכר נגד זה שהעקרות נפקדות. ואם הוא לא פריך ארבי עקיבא משום דגם לדידיה איכא למפרך כדאמרן דהעקרות הפסידו אנן נפרוך אתרוייהו. ותו כיון דלדידיה צ"ל דהעקרות הפסידו. אימא גם לרבי עקיבא דזו שלא נסתרה הפסידה. ותו יש להעיר לדעת רבני צרפת דמ"ש אלו ואלו דברי אלהים חיים היינו דב' אמת ושני הדעות אמרן ה' למשה הניחא היכא דפליגי בהוראה ודיני התורה אבל כגון הכא דפליגי אי עקרה נפקדת או לא מי נימא דכגון זו ודכוותא נפקי מהא דאלו ואלו דברי אלהים חיים:

ואפשר לישב כי הנה פרק אין עומדין אמרו אם ראה מוטב ואם לאו תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי וכו' הניחא למ"ד אם היתה עקרה נפקדת אבל למ"ד אם יולדת בצער

וכו' מאי אם ראה תראה דברה תורה כלשון בני אדם. והנה פרק חלק דף צ' אמרו דפליגי רבי עקיבא ורבי ישמעאל על פסוק הכרת תכרת דרבי עקיבא דריש הכרת בעה"ז תכרת לעולם הבא ורבי ישמעאל מפיק ליה מונכרתה. הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם:

למדנו דרבי עקיבא דריש הכפל ורבי ישמעאל דריש דברה תורה כלשון בני אדם. ולפי זה בקרא דאמרה חנה אם ראה תראה וכו' אזדי לטעמייהו דרבי עקיבא דבעלמא דריש הכפל הכא נמי בהאי קרא דאם ראה תראה דריש אם ראה מוטב ואם לאו תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי וכו'. ונמשך מזה דריש ונקתה אם היתה עקרה נפקדת ורבי ישמעאל דריש אם ראה תראה דברה תורה כלשון בני אדם ומכח זה דריש אם יולדת בצער וכו' ועיקר פלוגתייהו בדברה תורה כלשון בני אדם ומזה נמשך פלוגתא דקמן וז"ש רבי ישמעאל וזו שלא נסתרה הפסידה זו מכלל דאיכא אחריתי שלא נסתרה ולא הפסידה והיא חנה וכיון דחנה אף שלא נסתרה נפקדה לדידך דדרשת אם ראה תראה ומזה נמשך דדרשינן אם היתה עקרה נפקדת זו שלא נסתרה הפסידה דהן לו יהי דלא נסתרה הרי חנה דנפקדה:

ואפשר לומר דלרבי עקיבא דסבר דקרא דונזרעה אתא לומר אם היתה עקרה נפקדת סבר דממילא אם אינה עקרה אם יולדת בצער יולדת בריוח וכו' וקרא אתא לומר דעקרה נפקדת וממילא ידענו דיולדת בריוח. ולדידיה דקרא להכי א"כ קא פסיק ותני דעקרה נפקדת ואפילו עקרה דהיא נשמת זכר ואי אפשר שתלד אם לא בקושי כמ"ש רבינו האר"י ז"ל היא נפקדת. ומשו"ה פריך ליה רבי ישמעאל דאם כן כל העקרות יסתרו וכו'. אבל הוא ס"ל דקרא דיולדת בריוח ואה"נ דאם היא עקרה מחולי נפקדת אבל אם היא עקרה מנשמת זכר לא. ומשו"ה אין העקרות נסתרות דאינם יודעות מאיזה סיבה עקרות. ולרבי עקיבא חנה אמרה אם ראה תראה שהיא נביאה וידעה שהיא נוקבית ותלך ותסתתר דעל כל פנים בכל אופן נפקדת לרבי עקיבא. אבל לרבי ישמעאל נהי דמודה דעקרה מחולי נפקדה וחנה נביאה וידעה שהיא נוקבית. מ"מ לא שייך ואין אתה עושה תורתך פלסתר כיון דלדידיה סבר דעקרה שהיא נשמת זכר אינה נפקדת א"כ העולם יאמרו שהיא נשמת זכר ומשו"ה דריש דברה תורה כלשון בני אדם. ולפי האמור שפיר מתקיים אלו ואלו דברי אלהים חיים דלר"ע נמי אם יולדת בצער וכו' ולרבי ישמעאל עקרה מחולי נפקדת ונתקרבו הדעות ונתישבו רוב הדקדוקים:

ויתכן דלרבי עקיבא גם אם היה בעלה עקר נפקדת ורמוז בכתוב ונזרעה שהזורע בה יהיה זרע ראוי לזרע אלא כיון דעיקר קרא בגווה קא משתעי נקט אם היתה עקרה נפקדת. ויש

פנים לומר להפך דדוקא אם היתה עקרה נפקדת אבל אם היא ראויה להריון. ותמנ"ע היתה משום פגמו של בעל בזה לא היה נעשה נס שבעלה יהיה מוליד כיון דהוא לא עמד בנסיון זה. ולצד זה הכי דרישנא לקרא ונקתה. ואם ונזרעה שהבעל יזרע כארח כל ארעא אז זרע יהיה לה זרע וכשגם היא עקרה נפקדת אבל אם בעלה עקר לא אתרחיש ניסא:

דף כז:

בו ביום דרש רבי עקיבא אז ישיר וכו'. יש להעיר דזה דרש ביום אשר מינו לרבי אלעזר בן עזריה לנשיא כמ"ש רז"ל ומה שייכות יש לדרשה זו ביום ההוא ואי אין לה שייכות אמאי תני בו ביום. ותו להבין מאי דקתני שאין ת"ל לאמר ומה ת"ל לאמר וכאשר ירדוף הקור"א מימר אמר הגיעני כפו"ל. ותו להבין מאי דקתני מלמד שהיו ישראל עונים שירה אחריו של משה מהו לשון מלמד דנראה דבא ללמד דין או דבר מחודש:

והנה בש"ס בדף ל' מייתי ברייתא דקתני פלוגתא בזה דרבי עקיבא אמר שהיו ישראל אומרים שירה כגדול המקרא את ההלל שאומרים אחריו ראשי פרקים ורבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר כקטן המקרא את ההלל שהם עונים אחריו מה שהוא אומר ורבי נחמיא אומר כסופר הפורס על שמע שהוא פותח והם עונים אחריו ומפרש בגמרא דרבי עקיבא סבר לאמר אמילתא קמיתא ורבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי סבר לאמר אכל מילתא ומילתא ורבי נחמיה סבר ויאמרו דאמור כלהו בהדי אהדדי לאמר דמשה פתח ברישא. והשתא אפשר דרבי עקיבא דקאמר במתניתין שאין ת"ל לאמר ומה ת"ל לאמר. בא לשלול דעת ר"א בנו של ריה"ג ורבי נחמיא כי הנה לדעת ר"א דסבר כקטן המקרא את ההלל שהם עונים אחריו מה שהוא אומר שאינו מוציאן י"ח א"כ לשתוק קרא ולא לימא לאמר ומדכתיב ויאמרו אשירה לה' ידעינן כי כלם אמרו כל השירה ואי משום דרצה לומר דמשה אמר והם עונים אחריו הרי כי כתיב אז ישיר משה ובני ישראל ויאמרו ותלה הכל במשה שמעינן דהשירה מתיחסת למשה ומזה ידענו שהוא אומר והם עונים כל מה שאומר. והיינו דאמר רבי עקיבא שאין ת"ל לאמר כלומר דלאמר יתר ולא אצטריך ללמדנו שום דבר דגם אי לא כתיב לאמר אנו יודעים מדכתיב ישיר משה לשון יחיד וכתיב ויאמרו דמשה אמר והם עונים הכל אחריו. ואי נימא כדעת ר' נחמיא דמשה פתח ברישא ושרתה רוח הקדש על כלם ואמרו בהדי הדדי. אכתי ומה ת"ל לאמר כלומר דהול"ל אז ישיר משה ויאמרו בני ישראל את השירה הזאת לה' אשירה ומזה אנו לומדים דמשה התחיל במ"ש אז ישיר משה ואח"כ ויאמרו בני ישראל ומשמע שפיר דמשה התחיל דכתיב אז ישיר משה ואח"כ אמרו כלם דכתיב ויאמרו בני ישראל את

השירה ולא לימא לאמר. אלא מלמד שהיו ישראל עונים אחריו של משה כגדול המקרא את ההלל ומשום הכי כתיב לאמר אמילתא קמיתא:

א"נ אפשר לומר קרוב לזה במ"ש בזהר הקדוש דשרתה עליהם רוח הקדש ולזה כיוונו כלם לאמירות ודברים אחדים כאחד. ובזה פירשנו בעניותנו דזה רמז הכתוב באומרו ויאמרו לאמר דהכונה ויאמרו כלם כאחד לאמר אמירה אחת. ודרך דרש אפשר לומר דרבי עקיבא בא לשלול זה וזה כונתו שאין ת"ל לאמר דלא שייך בזה לאמר דפירושו בכל המקרא לאמר לאחרים. ואי תימא דהפירוש הוא דאמרו כלם אמירה אחת לז"א ומה ת"ל לאמר שפירושו לאחרים והול"ל ויאמרו כאחד או ויאמרו מאמר או לשון כיוצא בו ומה ת"ל לאמר אלא מלמד שבא ללמדנו דין דבתפלה וברכות שומע כעונה ולאמר אמילתא קמיתא. ואע"ג דהם לא אמרו אלא אשירה לה' קרינן בהו דמשה וישראל שוררו השירה דשומע כעונה א"נ מלמד דין דאע"ג דבעלמא תרי קלי לא משתמעי בהלל ומגילה דחביב ומשום פרסומי ניסא אפילו עשרה קורין כאחד וה"נ דהוא חביב ופרסום ניסא כלם כאחד אמרו דמשתמעי כל הקולות. א"נ בא ללמד דין מורה הלכה בפני רבו דאע"ג דשרתה עליהם רוח הקדש וראתה שפחה על הים וכו' וידעי לומר השירה ברוח הקדש הו"ל כמורה הלכה כמ"ש פ"ק דמגילה וחולדה היכי מתנבאה במקום ירמיה. ובזה פירשו ז"ל מ"ש אלדד ומידד מתנבאים וכו' וחדא מגו חדא דין אחד שכתב הרב תרומת הדשן סימן חל"ק דגדול הדור חשיב כרבו מובהק וסמוכו' שלו מדברי התוספות גבי שמואל דהוי מורה הלכה בפני רבו עלי אף דלא למד מטעם שהיה גדול הדור. וגם לדעת הרב מהר"י קולון ז"ל שרש ק"ע דתרוייהו בעי בא ללמוד והוא גדול הדור ומ"ש התוספות לאו תרי שינויי הכא גבי משה רבינו ע"ה הוו תרתי דהם באים ללמוד ממנו והוא גדול הדור ומה גם דלמדו ממנו הלכות קרבן פסח וכיוצא ואם היו משוררים ברוח הקדש הוי כמורה הלכה וז"ש מלמד שהיה משה אומר והם עונים אחריו כגדול המקרא את ההלל. ולכבוד רבי אלעזר בן עזריה דהיה נשיא וקאי במקום משה רבינו ע"ה דרש זה דישראל נהגו כבוד ולא שוררו אלא אחר משה דהוא נשיא. וגם כן חייבין לנהוג כבוד בנשיא רבי אלעזר בן עזריה. א"נ דנשיא במקום מלך ואמרו בזהר הקדוש דמלך וכהן לא יתכן שיהיה רק משה ושמואל דזכו בזה וראב"ע כהן והוא גלגול שמואל כמ"ש רבינו האר"י ז"ל ואמטו להכי דרש כן רבי עקיבא דרבי אלעזר בן עזריה זכה לשניהם כמשה ושמואל ומר ניהו שמואל. ודרש אז ישיר משה. דישראל לא רצו לשורר וכבשו נבואתם מפני משה רבינו ע"ה שהיה מלך וכהן. א"נ השירה היא ללויים דהם מגבורה ומשה היה כהן ולוי וכן רבי אלעזר בן עזריה היה כהן והיה גלגול שמואל שהיה לוי ולכן

דרש פסוק אז ישיר משה דהיה כהן ושר כלוי. וכן רבי אלעזר בן עזריה כהן ולוי. א"נ במ"ש רז"ל דהקב"ה כביכול נגלה על הים כמו בחור ובהר סיני כמו זקן. ותרגמה מרן האר"י זלה"ה כי בפסח היה בסוד קטנות והתחיל בחינת סוד הגדלות בשביעי של פסח לכך נראה כבחור אבל בשבועות דכבר הוא בחינת סוד הכתר נראה כזקן. ואמרו בזהר הקדוש דבקריעת ים סוף אתגלי עתיקא. וזה רמז רבי עקיבא דרבי אלעזר בן עזריה בחור ואהדרו ליה תמניסר דרי חיוורתא דאתגלי זקנה והוא היה בחור וזהו בצד מה על דרך קי"ס דכביכול נראה כמו בחור ואתגלי עתיקא ודרש פסוק אז ישיר משה דכתיב אשירה לה' ז"א כי גאה בליל פסח בסוד גדלות. גאה שעתה התחיל בסדר הגדלות כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל סוס ורכבו רמה בים בכח דאתגלי עתיקא. א"נ במ"ש רז"ל דאמירת השירה סגולה לכפרה איכו השתא דבצד מה יש להרהר על סילוק ר"ג דציערוהו ומינו ראב"ע. לכך דרש בשירה לכפר אם שמץ דבר חטא היה בזה דהשירה מכפרת:

בו ביום דרש ר"י בן הורקנוס לא עבד איוב אלא מאהבה וכו'. יש להעיר מאי שיאטה דדרשה זו ביום שמינו רבי אלעזר בן עזריה לנשיא ואפשר משום דאמרו פרק תפלת השחר דהגם דסלקו לרבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש ולכבוד רבן גמליאל דרש זה שם רמז דר"ג הגם שאירעו לו מן השמים דודאי ענין זה גזרו מן השמים שיסתלק מ"מ נכנע וקבל מאהבה ולא מנע עצמו מבית המדרש על דרך שאמר איוב הן יקטלני לו איחל. וכשם שאיוב נדון ביסורין ושב ה' את שבותו גם רבן גמליאל יתפייסו עמו ויחזור לשררתו. וראב"ע גם כן יהיה בכבודו כמו שהיה אח"כ דהחזירו לר"ג וגם ראב"ע היה לו כבוד ושררה וכל זה רמז בדרשתו:

ובגלגולים שקבל הרמ"ע ז"ל ממהר"י סרוק ז"ל והם בדפוס ונקרא הספר גלגולי נשמות ושם במערכת האלף בשם רבי אלעזר בן עזריה כתוב דרבן גמליאל הוא גלגול נחמיה ועל כי אמר נחמיה זכרה לי אלהי לטובה נטרד ר"ג מנשיאותו כשם שלא נקרא הספר נחמיה על שמו עכ"ל ואפשר שזה רמז ר"י בן הורקנוס דכשם שאיוב נדון ביסורין על גלגול שעבר כן ר"ג זאת היתה לו מסיבת גלגול שעבר:

דף ל:

דרש רבי יוסי הגלילי בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה עולל הגביה צוארו ותינוק שמט דד ואמר זה אלי וכו'. כת הקודמין ז"ל פירשו במ"ש רז"ל בקשו מלאכי השרת לומר שירה א"ל הקב"ה מעשה ידי טובעים וכו' וז"ש וכיצד אמרו שירה כלומר איך יכלו לומר שירה והלא המלאכים מנעם ה' וא"ל מעשה ידי

טובעים בים ואתם אומרים שירה ואם כן איך ישראל אמרו שירה. ותירץ דעולל הגביה צוארו וכו' וזה עד דמן השמים נתנו להם רשות לומר שירה כיון שראו הפלא הזה מפי עוללים ויונקים עד כאן דברי הראשונים ז"ל:

ועל פי זה אפשר לרמוז בפסוק סוס ורכבו רמה בים עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו וכו'. תיבת לישועה יטמין ברמ"ז הלא בראשי תיבות לאות יונק שמט עולל הגביה ואמרו. זה אלי ואנוהו. הכונה הגם דסוס ורכבו רמה בים ומעשי ידיו טובעים עם כל זה עזי וזמרת יה תוקפי שאני אשיר ולא אחוש אם מעשה ידיו טובעים ויהי לי לישועה ונרמז ויהי לי לאות יונק שמט עולל הגביה ויאמרו זה אלי ואם כן ניתן לי רשות מן השמים לומר שירה. ואפשר לרמוז בפסוק באופן זה אז ישיר משה וכו' וכי תימא מאחר דידע משה רבינו ע"ה דמלאכי רום בקשו לומר שירה ולא נתן להם רשות מטענת מעשה ידיו טובעים וכו'. איך עשה כזאת לשיר הוא ובני ישראל. וכי תימא אי לא ניחא קמיה קב"ה הול"ל שלא ישירו כמ"ש למלאכים זה אינו דהאדם בחירי וכך רצה הקב"ה שהבחירה תהיה ביד האדם והוא ישכיל להטיב א"כ משה רבינו ע"ה היה לו לימנע ממה שראה למלאכים. לז"א ויאמרו לאמר כלומר ויאמרו מסיבת לאמר רמז דמן השמים הראו במופת שיאמרו שירה והיינו דהעולל והיונק לה' אמרוה:

ואפשר שזה רמז הפסוק קדמו שרים אחר נוגנים וכו' ולא ירע בעיניך לשיר בפה וגם בכלי על מות מעשה ידיו אל תחוש לזה והטעם ה' ממקור ישראל שהם העוברים שאמרו שירה וזה יורה יורה דמן השמים ניתנה להם רשות לשיר על גאולתם. ואפשר לרמוז עזי וזמרת יה. דר"ת ורכבו רמה בים עזי הוא עובר לרמוז דאפילו עובר במעי אמו אמר שירה. גם ר"ת עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה הוא עולליו מגיד דגם העוללים אמרו שירה.

דף לא.

ונחזי האי לא היכי כתיב וכו'. הרבה יש לדקדק בסוגיא זו וכתבתי קצת בקונטריסי ועיין מ"ש התוספות בחולין דף ס"ה ע"א:

תניא היה ר"מ אומר נאמר ירא אלהים באברהם וכו'. יש להעיר דהגם דודאי אברהם עבד מאהבה כדכתיב זרע אברהם אוהבי מ"מ הא דאמר כי ירא אלהים אתה אימא דהיינו מיראה ומשום דאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו להכי לא אמר אלא ירא אלהים דהיה מדבר לו כדכתיב כי ירא אלהים אתה וא"כ ירא אלהים דאיוב היינו מיראה:

ואפשר לחלק דלא דמי לדאמרינן בעלמא אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכו' דהתם היינו בשני שבחים דלא שייכי אהדדי כגון צדיק תמים דנח אבל הכא דעיקר

העבודה הוי בדחילו ורחימו ויראת העונש כמעט שאינה חשובה. וגם לגדול כאברהם אע"ה הוא פגם אם אין לו אהבה בזה האופן לא שייך לומר דהמלאך א"ל מקצת שבחו ובפר' דאברהם אע"ה היה לו כמה שבחים אחרים ולזה מוכרח דא"ל ירא אלהים על יראת הרוממות וה"נ גבי איוב:

אך ק"ק דאמרינן פרק אחד דיני ממונות אמר רבא גדול הנאמר בעובדי' יותר ממה שנאמר באברהם אבינו דאלו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיה כתיב מאד. ובהא נראה דשפיר מצינן למימר דאברהם אע"ה דהמלאך היה מדבר לו לא אמר מאד משום מקצת שבחו וכו' ובעובדיה דהיה שלא בפניו לכך כתיב מאד. וי"ל דאמרינן התם דהב"ק אמרו לאחאב בשביל מה שא"ל לעובדיה דלא נתברך בגללו ומשמע דהב"ק יצא בפניו דעובדיה ושפיר דריש. ואת"ל דהב"ק לא יצא בפניו דעובדיה ל"ק דגם רבא מודה בהא דמה שלא נאמר לאברהם היינו משום שהיה בפניו ואיהו לא קאמר דעובדיה גדול מאברהם ח"ו רק משתעי בלשון חכמה ודייק בלישניה גדול הנאמר בעובדיה יותר ממה שנאמר באברהם דכן הוא האמת דבזה נאמר יותר מזה. ואולם טעמא רבא איכא דהכא בפניו והתם שלא בפניו וזה עצמו כתבו המפרשים במ"ש פ"ק דבתרא גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם ע"ש ודוק:

דף לב:

רבי שמעון בן יוחאי אומר אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם וכו'. אפשר לרמוז בזה פסוק עוד יאמרו באזניך בני שיכוליך צר לי המקום גשה לי לי ואשבה ויש לדקדק מאי עוד. והרב הגדול מהר"ר יוסף דוד ז"ל פירש במ"ש רז"ל במכת הדם כשהיה שותה ישראל ומצרי כאחד היה מים. ועוד יאמרו כמו זה צר לי המקום ולכן גשה לי שתשב אתה ויתרחב ויהיה גם לי מקום ואשבה זהו תורף דבריו ז"ל בקצור. ולדרכנו נדקדק מהו באזניך דמשמע בלחש כי הנה ראינו דהגוים אומרים שבחם בקול רם ושם נשא"ו כנ"נ דאמר דא היא בבל רבתא וכו' ואמר אעלה על במותי עב וכו' וכן סנחריב וכו' כמ"ש סוף פרק כסוי הדם ואם כן נודע דהגויים אומרים שבחם בקול רם ומתנשאים הרבה. וז"ש עוד יאמרו כלומר מלבד מדה רעה שבגוים דאומרים שבחם בקול רם ומתנשאים. עוד מדה רעה אחרת שיאמרו גנותם בקול נמוך וז"ש יאמרו באזניך בלחש וקול נמוך צר לי המקום שהוא גנותם. וזה אפשר דרך צחות ורמז ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני בלחש. וכי תימא זה הדבר גנות לכם וצריך לאומרו בקול רם אל יחר

אפך כי כמוך כפרעה מה פרעה אומר שבחו בקול רם אף אתה כן וכפ"ז הגנות יש לאומרו בלחש:

דף לה:

תוספות ד"ה לרבות כנענים שבח"ל. שם התוספות הביאו מהספרי דרחב היתה מז' עממין ע"ש ויש להעיר על הגאון בעל הלכות גדולות דף ק"ח ע"ב דכתב בפשיטות דלא היתה מז' עממין הפך הספרי. ושם הביא משם רב יהודא גאון דאיגיירא קודם שנכנסו לארץ כמ"ש התוספות ויש להרגיש על התוספות שלא הזכירו דברי הגאון בה"ג. וכן יש להרגיש על הסמ"ג לאוין קי"ב דכתב בפשיטות דרחב מאומה אחרת ולא מז' עממין הפך הספרי, ועיין בקונטרס צוארי שלל הפטרת שלח ע"ש:

דף לו:

אמר רבי חנא בר ביזנא אמר ר"ש חסידא יוסף שקדש שם שמים בסתר הוסיפו לו אות משמו של הקב"ה יהודה שקדש שם שמים בגלוי נקרא כלו על שם הקב"ה. יש להעיר דפשטן של דברים משמע דיהודה זכה יותר מיוסף. ולכאורה יוסף ניכר לכל דקדש שם שמים דאנו רואים דנתוסף ה' בשמו דנקרא יוסף וכתיב יהוסף. אבל יהודה אינו ניכר דשם יהודה קראתו אמו. ותו דיוסף הוא שקדש והוא שנתוסף ה' בשמו. אבל יהודה שבטו קדשו ש"ש או נחשון והוא היה לו השכר שנקרא על שם הקב"ה. ותו דהכא אמרינן דה' שנתוספה בשביל שקדש ש"ש ולקמן אמרינן דלא הוה ידע ע' לשון ובא גבריאל והוסיף לו ה' ולמד ע' לשון:

ואפשר לומר דהמקדש ש"ש בסתר יש לו צד טוב וצד גרוע צד טוב דהיה בסתר ולא היה יודע בו אדם והו' מיראתו של הקב"ה קדש ש"ש. וצד גרוע דהא לא נתקדש ש"ש בגלוי ועד"ז מקדש ש"ש בגלוי יש צד טוב דנתקדש ש"ש בפרהסיא. וצד גרוע דכיון דהיה בפרהסיא יש לו נחת רוח שנודע לכל מה שעשה שקדש ש"ש ומשבחים אותו והוא נהנה ולא דמי למקדש ש"ש בסתר שהוא עושה לה' לבדו וליכא פניה כלל. ולכן ביוסף כנגד הטובה שעשה בסתר בלי שום פניה ניכר והוסיפו לו אות על שם שקראתו אמו. וכנגד שלא הי"ל מעלה לקדש ש"ש בפרהסיא לא זכה כי אם לאות ה' ואפילו זה לא היה בקבע כי בתורה תמיד כתוב יוסף. ויען ששמר אות ברית קדש ובפסוק סוד ה' ליראיו אמרו רז"ל בילקוט שע"י שאברהם אע"ה נימול זכה לע' נפש ולע' זקנים וכו' כי סוד גימטריא ע' לכן יוסף ששמר אות ברית קדש ע"י ניסיון גדול ועצום. ואחר המילה העיקר הוא

שמירת הברית ובפרט שהוא בחינת יסוד לכך זכה לסו"ד גימטריא ע' וזכה לע' לשון. וגם שלא פגם בערוה והוא תקון לשכינה שהיא בחינת ה' לכך זכה לאות ה' ומשם ידע ע' לשון כי סוד גימטריא ע'. לשון גימטריא שכינה ודא ודא חדא היא. ויהודה דמזרעו קדשו שם שמים בגלוי ולא היה הוא עצמו צופה עתידות אשר שם שמות קראו יהודה על שמו לפי שעתיד מזרעו לקדש ש"ש בגלוי. ולהיות שיש צד שנהנה במה שקידש בגלוי שנתגלה חשיבותו לכך לא ניכר ומה גם שהוא עצמו לא קידש. ומלבד זה זכו בניו למלכות כמ"ש לקמן ובהכי נחו ההרגשות הנזכר:

וזה אפשר לרמוז בפסוק היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו שדרשוהו רז"ל דזכה למ' על זה כמ"ש בסוגיין. ויש לדקדק מהו היתה לשון עבר ועל פי מה שהקדמנו אפשר דהכונה היתה יהודה לשעבר בעת הלידה נקרא יהודה לקדשו על שם דמזרעו יקדשו ש"ש. אך זה אינו ניכר. ברם יש הכר גדול ישראל ממשלותיו דזכה למ' בשביל זה ודוק:

דף מט.

בטל כבוד התורה וכו'. עמ"ש בקונטריס דבש לפי מערכת בי"ת אות י"ט. ובמ"ש לקמן פני הדור וכו' עמ"ש בקונטריס הנזכר מערכת פ"א אות כ"ט בס"ד:

דף מט:

לא תיתני ענוה דאיכא אנא. נראה דרב יוסף ורב נחמן ח"ו דבאו להגיד מעלתם אלא דחשו שאם יהיה שגור בפי התלמידים חלוקות אלו שמא יהיה כפותח פיו וכו' ויתבטלו מהם מעלות אלו ומפני היראה הוכרחו לומר זה וכונתם לשמים המקום בחסדיו יזכנו שיהיו כל מעשינו לשם שמים לפני אלהים **חיים**: